

Dénes György emlékezete – születésének 100. évfordulóján

A felvidéki magyar irodalom, hosszú elnémítás után, az 1940-es évek legvégén, az 1950-es évek legelején adott hivatalosan ismét életjelt magáról, paradox módon éppen a csehszlovákiai kommunista hatalomátvételt követő hónapokban, években. Ezt azért is kell külön hangsúlyozni, mert ez a politikai fordulat nagyban rányomta bélyegét az akkoriban megjelenő irodalmi művek szellemiségére, sőt olykor minőségére is. Tudni kell persze, hogy az 1945 utáni, a felvidéki magyarokat kiszolgáltatott helyzetbe kényszerítő csehszlovák politika szinte mindent szétrombolt, amit 1918 után a kisebbségi sorba került felvidéki magyarság létrehozott. Szellemi életének alakítói, jeles személyiségei közül a legtöbben önként vagy kényszerűségből Magyarországon vagy Nyugat-Európában kerestek maguknak új egzisztenciát (pl. Gyóry Dezső, Szalatnai Rezső, Peéry Rezső, Jócsik Lajos, Szvatkó Pál és mások), akik pedig mégis maradtak, nem folytathatták korábbi munkájukat, hiszen betiltották a magyar lapokat, kiadókat, megszüntették a magyar nyelvű oktatást, sőt már az is súlyos bűnnek számított, ha ragaszkodtak magyarságukhoz, anyanyelvükhöz. Amikor tehát ez a politika – elsősorban Moszkva nyomására – megváltozott, sok felvidéki magyar abban bizakodott, hogy az új viszonyok között az élete is kiteljesedhet.

Az 1950-es évektől kezdve sok vidéki magyar fiatal Pozsony felé vette az irányt, ahol elindult az Új Szó, újra kezdett magyarul is sugározni a rádió és ismét magyar könyvek jelenhettek meg. Sokan közülük különböző „gyorstalpaló” tanfolyamokon sajátították el az újságírás alapjait, miközben még az egyéb ismereteknek is híján voltak, és ha volt is tehetségük, az adott helyzetben kiaknázatlan maradt. Irodalomtörténeti tény, hogy a II. világháború után (1952-ben) hivatalosan megjelent első szlovákiai magyar verskötet a *Magra vár a föld* volt. Szerzője Dénes György (1923–2007), aki a Csemadok pozsonyi központjában kapott munkát, majd Nagy Jenő hívó szavára az akkor Csehszlovák Rádió pozsonyi magyar nyelvű adásának szerkesztője lett. De ki is volt ő?

Pályakezdés

Száz évvel ezelőtt, 1923. május 24-én Pelsőcön Dusík Dánielként született. Édesapja kőműves volt, édesanyja egy pohorelai születésű cselédlány, Bodnár Anna, aki magyar hangzású neve ellenére szlovák volt, de megtanult magyarul. Fiuk a szülőfalujában kezdte iskolai tanulmányait, majd 15 éves korában a tornaljai polgári iskola diákja lett. Gyermekkorában egy baleset során (gumipuskával a szemébe lőttek) megsérült az egyik szeme, ezzel csak homályosan látott, ennek ellenére már ekkor sokat olvasott és a versírással is megpróbálkozott. 1942–43-ban elvégezte a rozsnói kereskedelmi iskolát és ebben az időben költőként is megismerhették, miután egy országos pályázaton egyik versével díjat nyert.

A háború után mindenki abban reménykedett, hogy véget értek a megpróbáltatások, de az ismét Csehszlovákiába került magyarok pokoljárása tovább folytatódott. Sokan beletörődtek a megaláztatásokba, akadtak azonban emberek, akik különböző módon igyekeztek tiltakozni a hatalom önkénye ellen. Létrehozták az illegális Csehszlovákiai Magyar Demokratikus Népi Szövetséget, amelynek gömöri szekciójában néhány volt iskolatársával Dusík Dániel is szerepet vállalt. Kiadtak egy kezdetlegesen sokszorosított versgyűjteményt *Vagyunk, vagyunk...* címmel, amely a felvidéki magyarokat sújtó megkülönböztetéseket vette számba. Ebben Dusík Dánielnek, aki a Lelkes Dávid álnevet használta, négy verse volt. Később a kommunista titkosrendőrség ennek az illegális szervezetnek számos tagját kihallgatta és többüket évekre börtönbe zárta.

1945–1948 között különböző alkalmi munkákból élt. 1948-tól a Pelsőc szomszédságában fekvő Gömörhorka cellulózgyárában volt laboráns, majd bérelszámoló. 1950 karácsonyán megnősült, házasságából három gyermek született. Idősebb lánya később a pozsonyi rádió magyar adásának munkatársaként édesapja kollégája is volt másfél évtizeden át, másik lánya pedagógus lett, fia Dusík Gábor ismert zenész, számos musical szerzője.

A költő

Dusík Dániel az 1949-ben megalakult Csemadok pozsonyi központjának munkatársa lett, de hamarosan, 1951-ben már a Csehszlovák Rádió újraindult magyar adásának szerkesztő-riportereként dolgozott egészen 1984-ig, amikor nyugdíjba vonult. Évtizedeken át az irodalmi rovatot szerkesztette. Közben versei, rövid jegyzetei, recenziói jelentek meg az Új Szóban, ahol Egri Viktor (1898–1982) volt a napilap kulturális rovatának a vezetője. Ő már a két világháború között ismert

prózaíró volt és egyike azon keveseknek, akik 1945 után is Csehszlovákiában maradtak. Egri javasolta Dusík Dánielnek, hogy válasszon művésznevet magának, és ezt mindjárt meg is tette helyette. Ettől fogva, Egri javaslatára, a költő Dénes Györgyként publikált. A már említett *Magra vár a föld* című verskötet egy ígéretes költő munkája, de rányomta bélyegét a kor, amelyben született, és Egri Viktor is elsősorban azokat a verseket válogatta ki, amelyeket később a kor irodalmával foglalkozó kritikusok a „sematikus” jelzővel illettek. Dénes Györgyöt ez a minősítés hosszú időn át elkísérte, és egyben kísértette is. Pedig részben már második kötetével (*Kék hegyek alatt*; 1955), de különösen a harmadik (*Hallod, hogy zengenek a fák?*; 1962) gyűjteményével átlépett ezen a „szemléleten”. Mivel a háború után induló nemzedék egyik ismert képviselője volt, akadtak, akik automatikusan párttagnak vélték, de ő sohasem lépett be a kommunista pártba, annak ellenére, hogy apja alapítótagnak számított szülőfalujában, Pelsőcön. Sajnos sokan összekeverték személyét Dénes Ferencsel, az Új Szó balos főszerkesztőjével, aki pedig 1956 után még „indexre” is helyezte Dénes Györgyöt a magyar forradalommal való rokonszenvezése miatt; csak az 1960-as évektől publikálhatott ismét a napilapban.

Rádiós munkája mellett műfordítóként is aktív volt. A kiváló prágai turkológus, Blaskovics József (1910–1990) Nazim Hikmet verseiből nyersfordításokat készített, s ezek alapján Tóth Tibor mellett Dénes György is több Hikmet-verset „írt újra”, ami érdekes adalék az életrajzához. A kortárs szlovák költészet idősebb nemzedékének jó néhány tagját személyesen ismerte, rendszeresen magyarra fordította verseiket. Különösen Emil Boleslav Lukáčcsal (1900–1979) volt baráti a kapcsolata, akinek számos versét ültette át magyarra. Róla el kell mondani, hogy Dénes György felkérésére többször verset is mondott a rádióban. Zengő hangja, kissé Ódry Árpádra emlékeztető előadásmódja különösen egyik kedvenc költője, Ady Endre verseinek tolmácsolásában váltott ki nagy hatást. Van valami jelképes is abban, hogy mindketten ugyanazon a napon: szeptember 14-én hunytak el.

Dénes György rádiós szerkesztőként számtalan beszélgetést, interjút készített szlovákiai magyar írókkal, de gyakran találkozott magyarországi szerzőkkel is, és ezeknek a kapcsolatoknak köszönhetően olyan műsorokat is összeállított, amelyekben ismert magyarországi színművészek – Latinovits Zoltán, Major Tamás, Benkő Gyula, Berek Kati és mások – felvidéki magyar költők verseit mondták el.

Az 1960-as évektől kezdve költészete egyre inkább „befelé” fordult. Verseinek gyakori témája lett az élet értelmének keresése, az öregedés, a világtól való elidegenedés problematikája, s a halál. Lírája mindinkább filozofikusabbá vált, és ahogy Görömbei András: *A csehszlovákiai magyar irodalom 1945–1980* című munkájában vele kapcsolatban írja: „Az elmúlással, az idővel való állandó küzdelem új, érzékenyebb szemléletet hozott Dénes költészetébe. A pusztulással való szám-

vetés, főként az utóbbi kötetekben, új szint jelent, drámaibb, konkrétabb, meggyőzőbb lírai valóságot revelál.”

Ennek az időszaknak három jellemző darabja az *Évek hatalma* (versek, 1966), az *Idő börtönében* (válogatott versek, 1970) és a *Mélység fölött* (versek, 1972). A husáki konzolidáció azonban nem kedvezett az efféle költészetnek, így Dénes György egy új műfajjal, a gyermekversekkel kezdett el foglalkozni. Ez lett az a terület, amely a legtöbb sikert hozta számára és tette őt még ismertebbé a Felvidéken. A gyermekverskötetek sorát a *Tücsökhegedű* indította 1974-ben, majd tíz évvel később *Pipitér* címmel jelentetett meg egy újabb gyerekverskötetet. További munkái ebben a műfajban: *Bükkfamakk* (1987), *Zebamadár* (1991), *Sétálni ment három kalap* (1994), *A tüsszentős király* (1999), *Vaskabóca* (2003). A *Sétálni ment három kalap* alapján a költő zeneszerző fia egy megzenésített gyermekversekből álló hanghordozót is összeállított, amelyen Dénes versei mellett más felvidéki költők alkotásai is szerepelnek. De megzenésítette verseit a Kaláka és Dinnyés József is.

A gyermekversek mellett azonban újabb kötetei és versválogatásai is megjelentek (*Szemben a mindenséggel*, 1976; *Fenyéren boróka*, 1979; *Virágzó némaság*, 1981; *Hajnaltól alkonyig*, 1983; *Elfogy a fény*, 1988; *Hattyúk éji dala*, 2003). Dénes György egyike volt azoknak a keveseknek, akik gyakran írtak érdekesítő cikkeket egykor élt költőkről, írókról (ezeket a 2001-ben megjelent *Írók fényben és árnyékban* című kötetben olvashatjuk), de barátairól és kortársairól is megjelentetett a lapokban humoros történeteket, azonban nem szerkesztette őket könyvbe, noha sokan buzdították erre.

Az 1989-es rendszerváltás előtti évtizedekben az írók és az olvasók kapcsolata is sokkal közvetlenebb, bensőségebb volt. Dénes Györgyöt gyakran hívták úgynevezett író-olvasó találkozókra, ezeken rendszerint néhány költő- és íróársával, elsősorban a hozzá közel álló Ozsvald Árpáddal (1932–2003), Gyurcsó Istvánnal (1915–1984), Bábi Tiborral (1925–1978) és Zs. Nagy Lajossal (1935–2005) szokott részt venni. Amikor megjelentek gyermekeknek szánt első verskötetei, a felvidéki magyar iskolákban is gyakori vendég lett. Ő volt az első a felvidéki költők sorában, aki gyermekversei közé falucsúfoló vagy falusoroló verseket is beiktatott, ami egyfajta sajátos lázadás is volt a szlovák nacionalisták rendelkezése ellen, hogy a felvidéki településneveket nem szabad magyar formában használni. Az 1970-es évektől közel másfél évtizeden át ugyanis a kisebbségi magyar sajtóban megtiltották még a színmagyar vagy zömében magyarok lakta községek vagy városok magyar elnevezésének a használatát is, legfeljebb zárójelben engedélyezték azokat. Különösen Pozsony és Kassa számított vörös posztónak, ezért ezek az elnevezések „átköltöztek” az irodalmi alkotásokba. Gyerekverseit a színes képi világ, a kedves humor és a szójátékok jellemzik, ez az egyéniségéből is fakadt. Munkahelyén, a rádióban vagy különböző írói összejöveteleken szeretett tréfál-

kozni, és számos anekdotába illő történetet meséltek róla azok, akik szemtanúi voltak ezeknek az eseteknek.

Több díjat kapott, de talán a legbüszkébb arra volt, hogy szülőfaluja díszpolgárává avatta. Gyakran visszatért Gömörbe, a nyári szabadságokat családjával rendszerint Pelsőcön töltötte, és végakarata szerint itt helyezték örök nyugalomra. Utolsó éveit beárnyékolta a betegség, látása annyira megromlott, hogy már olvasni sem tudott, pedig nagyon szerette a könyveket. Ozsvald Árpáddal naponta bejárta Pozsony akkor még létező négy antikváriumát, és sosem tért haza üres kézzel. Elsősorban a ritkaságokat és a művészekről, írókról szóló életrajzokat, illetve visszaemlékezéseket kereste, s különösen boldoggá tette, ha egy-egy dedikált könyvre akadt. Az 1950-es és 1960-as években a pozsonyi antikváriumok még tömve voltak jobbnál jobb és érdekes magyar könyvekkel, így aligha meglepő, hogy amikor 2007. szeptember 14-én végleg eltávozott, több mint tízezer könyv maradt utána.

Alakja halála óta a felvidéki magyar irodalmi tudatban ugyan kissé megkopott, de ez sajnos más írókkal és költőkkel is így van, szülőfalujában azonban minden évben megemlékeznek róla, ráadásul a pelsőci magyar alapiskola az ő nevét viseli és születésének centenáriuma alkalmából egy nagyobb rendezvényt is terveznek, valamint egy gyermekverseket tartalmazó kötet is meg fog jelenni a dunaszerdahelyi Lilium Aurum gondozásában.

Ósz Ilona: Rejtély